

1. Obiekt

661/2 PRAŻALNIA ŁUPKU OGNIOTRWAŁEGO BUDYNEK SORTOWNI

2. Czas powstania

ok. 1900

3. Miejscowość

NOWA RUDA

11. Sortownia Łupku Prażonego od wsch., neg. 300/609/1; sytuacja; orientacja

4. Adres

KWK "Nowa Ruda". Pole "Piast"

nr hipoteczny

5. Przynależność administracyjna

województwo wałbrzyskie

gmina Nowa Ruda

pow. WODZISKO

6. Poprzednie nazwy miejscowości

Neurode (do 1945)

7. Przynależność administracyjna
przed 1 VI 1975

województwo wrocławskie

powiat Nowa Ruda

8. Właściciel i jego adres

Kopalnia Węgla Kamiennego "Nowa Ruda"

Nowa Ruda, ul. Kłodzka 25

tel. 35-01

9. Użytkownik i jego adres

KWK "Nowa Ruda"

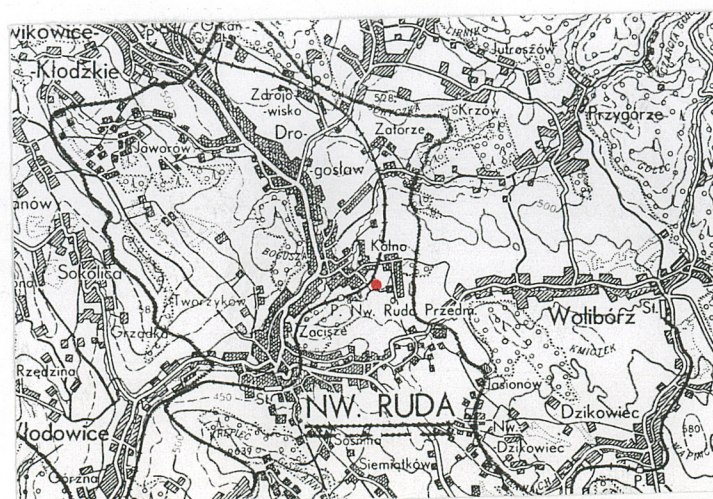
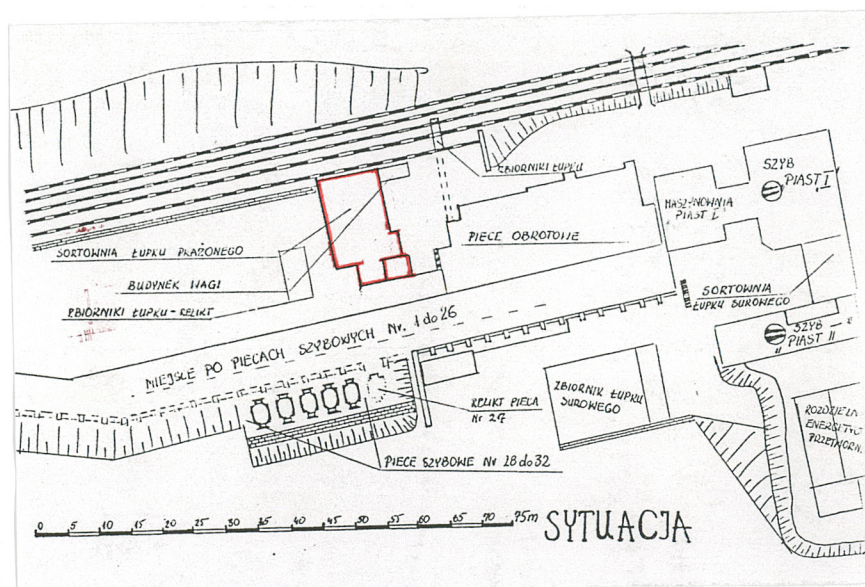
Nowa Ruda, ul. Kłodzka 25

tel. 35-01

10. Rejestr zabytków

Nr

data

12. Autorzy, historia obiektu, określenia stylu

Budynek sortowni powstał w końcu XIX w., najpewniej w latach 1898/99, jeżeli jego powstanie łączyć z budową w Nowej Rudzie pierwszych piecy szybowych typu V-24, których eksploatacja na tyle podniosła wysokość produkcji, że niezbędną stała się budowa nowej sortowni lupku prażonego.

Budowlę sortowni kształtowano w postaci rozległej, 2-kondygnacyjnej hali sięgając przy tym ku miejscowym materiałom i tradycyjnym technikom budowlanym. Drewniana, szkieletowa konstrukcja budynku i proste ceglane bądź deskowane elewacje w zupełności odpowiadały tutaj potrzebom produkcji.

Sortownia przez czas jej eksploatacji - do roku 1980 funkcjonowała w oparciu o wyposażenie tradycyjne, którego proveniencja sięgała przełomu XIX/XX w. bądź lat 30-tych XX w.

W 1980 r. gdy Prażalnię unieruchomiono część wyposażenia sortowni zlikwidowano (przeznaczając na złom) część pozostawiono (z braku środków na likwidację). Niezabezpieczone urządzenia uległy poważnym zniszczeniom, w zasadzie pozostały jedynie ich relikty (m.in. taśma przebiegająca, separatory elektromagnetyczne, filtry mieszkowe, przesiewacze klasyfikacji ziarnowej, taśmociągi).

Z uwagi na unikatowe technologie stosowane w Nowej Rudzie w zakresie przeróbki i wzbogacania lupku (1879-1980) relikty wyposażenia sortowni lupku prażonego prezentują wybitne wartości historyczno-techniczne.

13. Opis (sytuacja, materiał i konstrukcja, rzut, bryła, elewacje, wnętrza, wyposażenie, instalacje)

Budynek sortowni zajmuje całą szerokość szerokiej półki skalnej zabezpieczonej od strony torów kolei normalnotorowej wysokim, kamiennym murem oporowym. Położony jest na zach. od baterii piecy obrotowych i na płn. (w odl. ok. 10 m.) od baterii piecy szybowych. Od zach. graniczy z rozległym placem, na którym w przeszłości znajdowały się wielotrzonowe piece półkowe i piec Buhla, zlikwidowane w latach 30-tych i 40-tych XX w.

Materiał. Budynek posadowiony na fundamencie murowanym z cegły pełnej, ceramicznej. Ustrój nośny stanowią drewniane słupy, połączone drewnianymi poprzecznikami i wykrzyżowane drewnianymi belkami. Stanowiły one oparcie drewnianych stropów (na belkach położone było odeskowanie z desek grub. 5 cm.). Drewniany szkielet konstrukcyjny budynku wypełniono cegłą ceramiczną. Ściany zewnętrzne spoinowano, wewnętrzne tynkowane i bielono. Na szkieletowej konstrukcji bud. ułożono wielopłaciowe dachy wykonane w konstrukcji drewnianej, odeskowane i kryte papą na lepiku. Komunikacja pionowa prowadzona była schodami stalowymi (zlikwidowane). Stolarka okienna drewniana, typu przemysłowego oraz w części płn. budynku w części metalowa, typu przemysłowego. W szczycie dachu poprowadzono świetlik, wykonany w konstrukcji drewnianej i kryty od góry szkłem zbrojonym. W przyziemiu nie wprowadzano posadzek - ubita ziemia, na której ułożono torowisko powierzchniowej kolejki kopalnianej.

Plan. Budynek posadowiony na rzucie prostokąta. W płn. części budynek przecięty w poprzek przejazdem (droga komunikacyjna - kołowa i szynowa z kolejką wąskotorową, kopalnianą). W przyziemiu znajdowały się zsypy zbiorników lupku prażonego, na piętrze taśma przebiegająca, wolnobieżna sortowni i inne urządzenia sortujące. Na wysokości II kondygnacji zbiorniki lupku prażonego i urządzenia sortujące. Pierwotnie budynek zwarty był od płn.-zach. z 2-kondygnacyjnym bud. mieszczącym separatory elektromagnetyczne (zlikwidowany ok. 1990 r.).

Bryła. Bud. niepodpiwniczony, 2/3 - kondygnacyjny, w części centralnej kryty dachem dwuspadowym ze świetlikiem, w częściach płd. i płn. dachy jednospadowe (te części 2-kondygnacyjne). Budynek zorientowany z płn. na płd. Od płn. oparty na krawędzi wysokiego wykopu/skarpy linii kolejowej: Walbrzych-Kłodzko (zbudowana w 1878 r.). Charakterystyczne świetliki i wywietrzniki z drewnianymi żaluzjami.

Elewacje. Ekspozowana konstrukcja szkieletowa budynku. Wypełnienie szkieletu - cegła spoinowana. Model bud. nawiązuje do wzorców tradycyjnego budownictwa regionalnego, kształtowanego w konstrukcjach ryglowych. Konstrukcja bud. rozwiązana nader utylitarnie, w tym zakresie bliska wzorcom budownictwa gospodarczego.

Instalacje. Obecnie wszystkie zniszczone. Pierwotnie: elektryczna (oświetlenie i siła), odgromowa, wodna, kanalizacyjna.

Wyposażenie technologiczne. Prażony lupek poddawano sortowaniu, najpierw na przesiewaczu gdzie wydzielano lupek gruby (powyżej 40 mm), lupek klasy "orzech" (25-40 mm), lupek kl. "orzech II" (15-25 mm), lupek drobny. Pierwsze dwie klasy wzbogacano następnie na wolnobieżnej taśmie przebiegającej przez ręczne sortowanie. Sortowacze eliminowali z prażonki następujące zanieczyszczenia: lupek niebieski, lupek żółty, lupek zażelaziony. Czysty i dobrze wyprażony lupek podawano przenośnikiem taśmowym do zbiorników załadowczych przed wagonami kolejowymi. Dodatkowo, na końcu tego przenośnika, wybierano z lupku grubego szczególnie czyste kawałki ("lupek extra"). Łupek niebieski poddawano powtórnemu prażeniu w piecach szybowych. Łupek żółty również poddawano dalszej przeróbce, po rozdrobnieniu w kruszarce i przesłaniu na przesiewaczu. Odseparowane odpady znajdowały zastosowanie jako wypełniacz betonów lub materiał podsadzkowy w kopalni. Najdrobniejsze frakcje 0-25 mm poddawano dalszemu wzbogaceniu na drodze elektromagnetycznej. Łupek "groszek" 0-15 mm przesiewano na specjalnych sitach wstrząsowych na klasy: lupek "grysik" 0-4 mm, lupek "groszek specjalny" 4-7 mm, Lupek "groszek zgrubny" 7-15 mm. Ponieważ separatory elektromagnetyczne eliminowały tylko kawałki o odpowiednio wystarczającej przenikalności magnetycznej to za separatorem instalowano dodatkowo wolnobieżny przenośnik taśmowy, z którego ręcznie wybierano kawałki zanieczyszczeń klasy powyżej 15 mm. Stosowane przy przesiewaczach, przenośnikach taśmowych i kubelkowych urządzenia odpylające, tzw. filtry mieszkowe produkcji f-my "Beth". Pozwalały one na odzysk lupku tzw. "pudru", który dzięki dużej lotności stosowano na dole kopalni do zwalczania zagrożeń gazowych (wybuchy). Dziennie uzyskiwano ok. 7 t. tego materiału.

<p>14. Kubatura ok. 15.000 m³.</p>	<p>15. Powierzchnia użytkowa ok. 1500 m².</p>	<p>16. Przeznaczenie pierwotne Bud. sortowni łupku prażonego (taśma przebiegająca, separatory elektromagnetyczne, filtry, inne)</p>	<p>17. Użytkowanie obecne Wyłączony z eksploatacji w 1980 r. Pozbawiony programu użytkowego. Porzucony, w ruinie.</p>
<p>18. Prace budowlane i konserwatorskie</p> <p>W okresie eksploatacji sortowni - do 1980 r. budynek był na bieżąco remontowany i konserwowany. Prace te - od lat 50-tych XX w. - wykonywano opieszale i niestarannie, licząc się z likwidacją zakładu. W efekcie już w latach 70-tych XX w. stan konstrukcji budynku był bardzo zły. Począwszy od początku lat 70-tych eksploatowano go z tego względu w ograniczonym zakresie.</p> <p>Po likwidacji zakładu zlikwidowano większość wyposażenia sortowni - z przeznaczeniem na złom. W końcu lat 80-tych zlikwidowano część stropów międzykondygnacyjnych. Niezabezpieczony obiekt ulegał procesom destrukcji. Dzisiaj jego stan jest katastrofalny - wymaga podjęcia natychmiastowych robót rozbiórkowych - grozi katastrofą budowlaną.</p>		<p>19. Stan zachowania (fundamenty, ściany zewnętrzne, ściany wewnętrzne, sklepienia, stropy, konstrukcje dachowe, pokrycie dachu, wyposażenie i instalacje)</p> <p>Budowla znajduje się w stanie zrujnowanym. Drewniana konstrukcja szkieletowa ze znacznymi ubytkami belek poprzecznych. Słupy przegniłe. Dach ze znacznymi ubytkami. Drewno konstrukcji budynku zawilgocone. Stropy międzykondygnacyjne zlikwidowane. Dwu ścian bocznych budynku brak.</p> <p>Budowla pozostawiona w tym stanie zagraża katastrofą budowlaną.</p> <p>Likwidację budynku sortowni prowadzić w sposób umożliwiający demontaż i przeniesienie na nowe miejsce (ochrony i ekspozycji) reliktywów urządzeń służących sortowaniu łupku prażonego.</p> <p>20. Najpilniejsze postulaty konserwatorskie</p> <p>Dopuszcza się fizyczną likwidację budynku sortowni pod warunkiem podjęcia przez kopalnię ochrony reliktywów urządzeń służących sortowaniu łupku ogniotrwałego - charakterystycznych dla realizowanych w sortowni procesów technologicznych i metod pracy (np. filtry mieszkowe Beth, separator elektromagnetyczny Kruppa). Urządzenia te winny być eksponowane przy chronionym fragmencie baterii piecy szczybowych łącznie z innymi, dopełniającymi cykle produkcyjne realizowane w l. 1879-1980 w Prażalni Łupku Ogniotrwałego (oryginały, rekonstrukcje, modele, ikonografia, etc.).</p> <p>- Likwidację budynku sortowni prowadzić pod nadzorem Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.</p>	

21. Akta archiwalne (rodzaj akt, numer i miejsce przechowywania)

- poszyt dokumentów do historii KWK Nowa Ruda, pochodzący sprzed 1945 r., odnaleziony przez autora w 1980 r. w Nowej Rudzie, przekazany przezeń w 1986 r. do zbiorów małżeństwa Eufrozyny i Zygfryda Piątków, Szczawno Zdrój, ul. Wita Stwosza 36
- różne dokumenty w: archiwum KWK "Nowa Ruda" w Słupcu
- Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Wałbrzychu, Boguszów, akta niezinwentaryzowane

22. Bibliografia

- B. Biello, S. Januszewski, E. Niemczyk, Studium historyczne Prażalni Łupku Ogniotrwałego w Nowej Rudzie (1880-1980), w: Raporty Instytutu Historii Architektury, Sztuki i Techniki Politechniki Wrocławskiej, Nr 45, Wrocław 1981, mnps.
- S. Januszewski, Zabytki techniki w krajobrazie kulturowym Zagłębia Dolnośląskiego, w: Kronika Wałbrzyska, Wałbrzych 1985, s. 80-108
- S. Januszewski, Ochrona zabytków techniki górniczej Zagłębia Dolnośląskiego, w: Górnictwo węgla kamiennego w procesie kształtowania środowiska ludzkiego, w: Prace Naukowe Inst.Hist.Arch.,Szt. i Techniki Polit. Wrocł. Seria: Konferencje, Wałbrzych 24-26.09.1985, Wrocław 1985, s. 65-87
- S. Januszewski, Zabytki techniki Dolnego Śląska, Warszawa 1988

23. Źródła ikonograficzne i fotograficzne (rodzaj, miejsce przechowywania, sygnatury)

- Foto Prażalni i poszczególnych obiektów zespołu wykonane w 1980/81 r. przez dr S. Januszewskiego, w: Instytut Historii Architektury, Sztuki i Techniki Politechniki Wrocławskiej, z lat 1986-1990 w: zbiory autora karty.

24. Uwagi różne

patrz też karty ewidencyjne obiektów zespołu: Prażalnia Łupku Ogniotrwałego - zespół, Piece szybowe typu V-24, Piece obrotowe - opracowane w 1994 r. przez dr S. Januszewskiego

25. Opracował Program komputerowy karty - Word for Windows - BSIDZT S. Januszewski

tekst dr Stanisław Januszewski 15 październik 1994 r.

plany, rysunki dr Stanisław Januszewski 15 październik 1994 r.

zdjęcia fotogr. dr Stanisław Januszewski 15 październik 1994 r.

miejsce przechowywania negatywów BSIDZT S. Januszewski

KARTA PO WYPEŁNIENIU PODLEGA OCHRONIE NA PODSTAWIE PRZEPISÓW PRAWA AUTORSKIEGO !

26. Adnotacje o inspekcjach, informacje o zmianach (daty, imiona i nazwiska wypełniających)**27. Załączniki**

Nr 1 - dokumentacja rysunkowa

Nr 2/4 - dokumentacja fotograficzna

1. Miejscowość

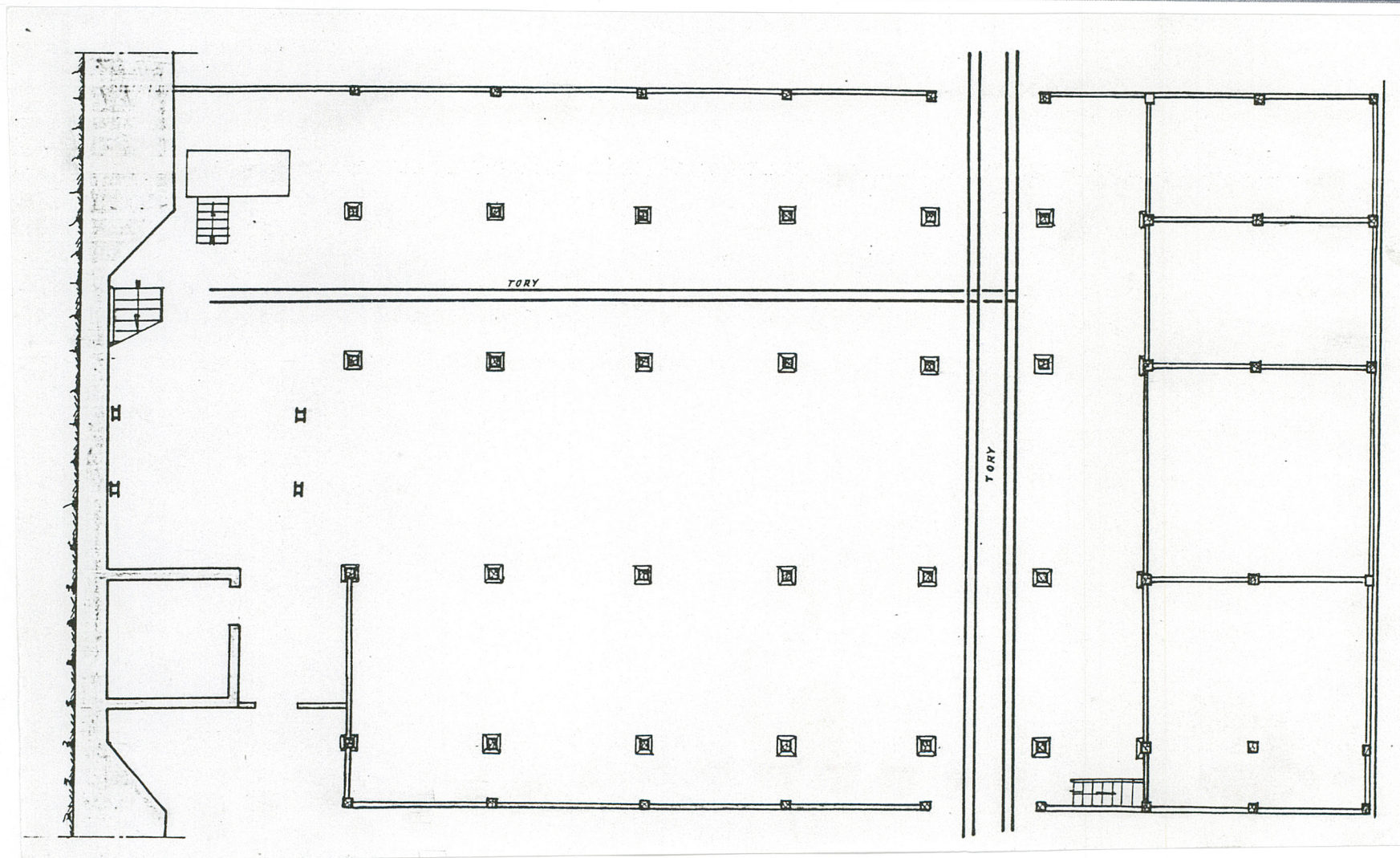
N O W A R U D A

2. Obiekt Prażalnia Łupku Ogniotrw.

BUDYNEK SORTOWNI

3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego)

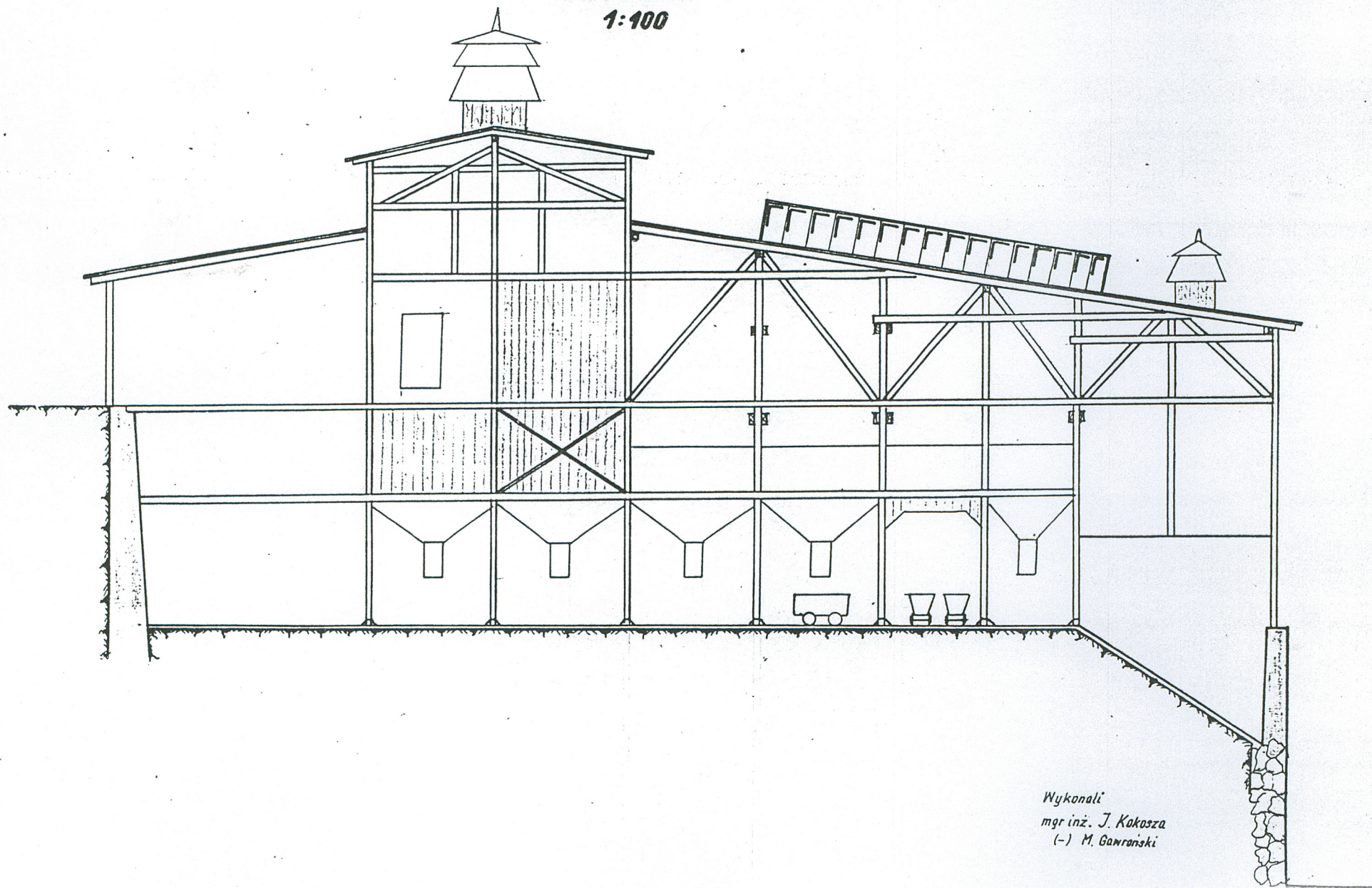
dokumentacja rysunkowa - rzut przyziemia i przekrój poprzeczny (verte)

Wkładkę założył: dr Stanisław Januszewski 15 październik 1994 r.

Miejsce przechowywania negatywów: BSIDZT S. Januszewski

PRZEKRÓJ POPRZECZNY
SORTOWNI
1:100

Wykonali
mgr inż. J. Kąkosza
(-) M. Gawrański

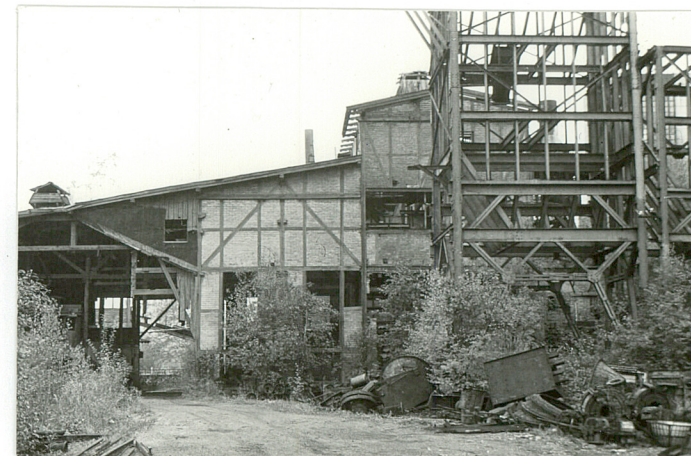
1. Miejscowość

NOWA RUDA

2. Obiekt Prażalnia Łupku Ogniotrw.

BUDYNEK SORTOWNI

3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego)
dokumentacja fotograficzna

1. Budynek sortowni od zach. Na 1-szym planie konstrukcja zbiorników

łupku, neg. 300/616/1

2. j.w., neg. 300/612/2

3. j.w., neg. 300/612/1

VERTE!

4. Wnętrze budynku, neg. 300/615/1

5. j.w., z widoczną konstrukcją ustroju nośnego i świetlikiem w dachu,
neg. 300/615/2

6. Relikt filtrów mieszkawych f-my "Beth" z pocz. XX w., neg. 300/616/2

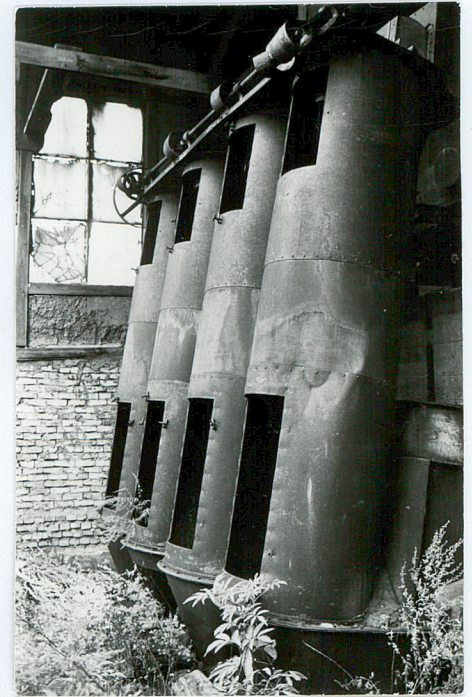
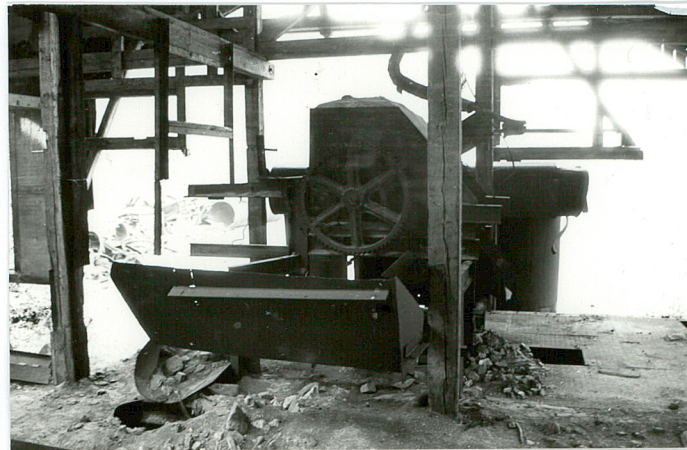
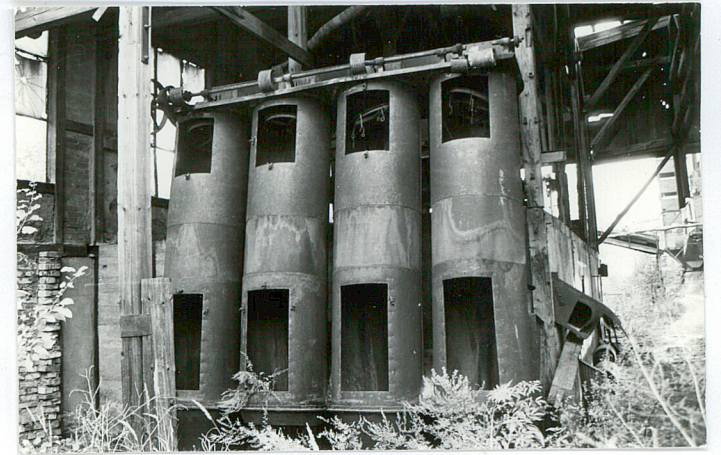
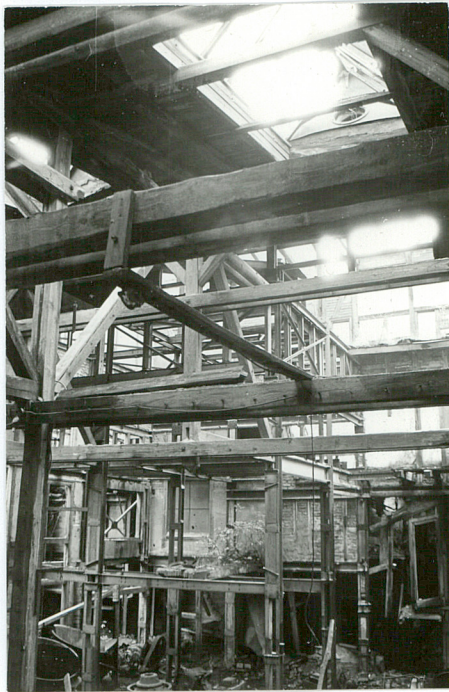
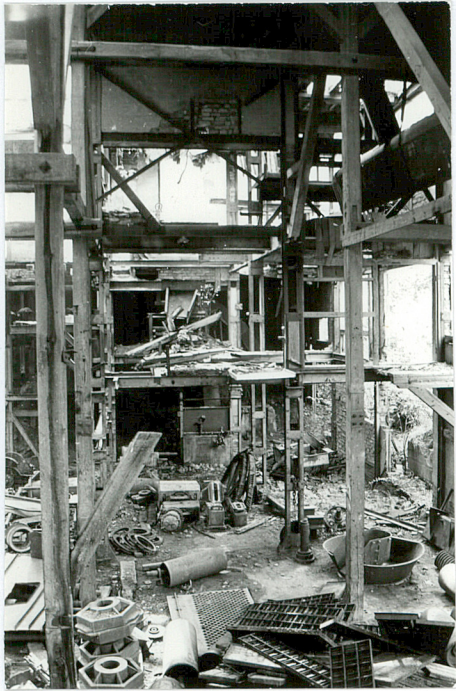
7. Relikt napędu taśmy przebiegającej, neg. 300/615/3

8. Relikt filtrów mieszkawych, neg. 300/616/3

Wkładkę założył: dr Stanisław Januszewski 15 październik 1994 r.

Miejsce przechowywania negatywów: BSIDZT S. Januszewski

1. Miejscowość

NOWA RUDA

2. Obiekt Prażalnia Łupku Ogniotrw.

BUDYNEK SORTOWNI

3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego)
dokumentacja fotograficzna

1. Widok budynku sortowni od pld.-wsch., neg. 300/600/2
2. j.w., fragment elewacji - widoczny brak ściany i dachu, neg. 300/601/3
3. Fragment elewacji zach. budynku sortowni, neg. 300/611/4
- VERTE!
4. Fragment elewacji zach. budynku, w głębi z lewej widoczne filtry mieszkowe "Beth" a w głębi zbiorniki łupku "pudru", neg. 300/599/4
5. Fragment elewacji zachodniej - część centralna, neg. 300/599/5
6. Widok na sortownię od zach. Na 1-szym planie konstrukcja zbiorników łupku, neg. 300/600/1

Wkładkę założył: dr Stanisław Januszewski 15 październik 1994 r.

Miejsce przechowywania negatywów: BSIDZT S. Januszewski

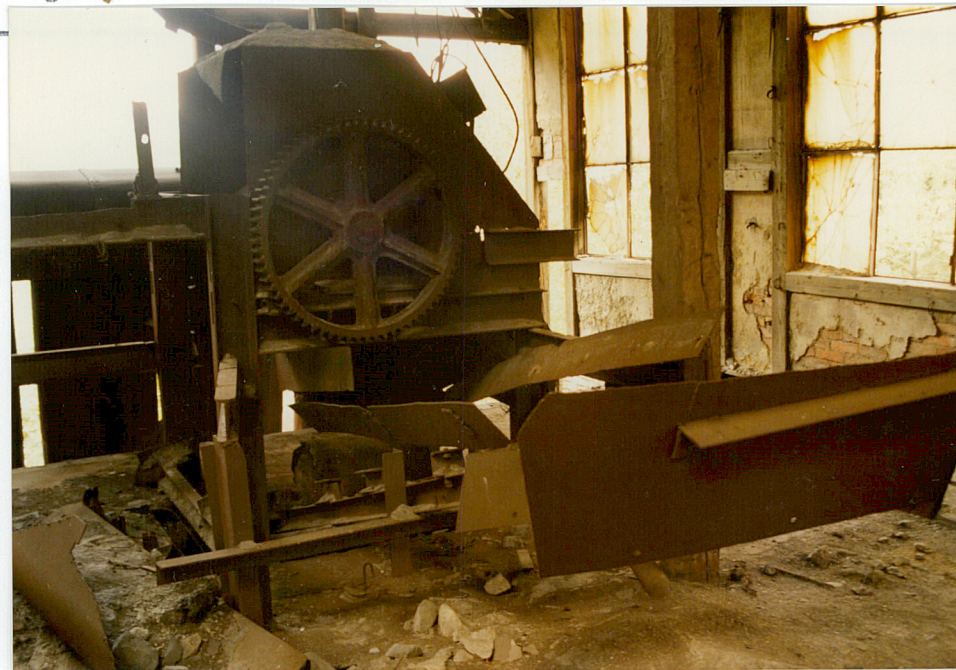

1. Miejscowość

N O W A R U D A

2. Obiekt Prażalnia Łupku Ogniotrw.

BUDYNEK SORTOWNI3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego)
dokumentacja fotograficzna

1. Relikt filtrów mieszakowych "Beth" z pocz. XX w., neg. 300/611/3

2. Relikt napędu taśmy przebieczej, neg. 300/598/1

3. Relikt napędu taśmy przebieczej, neg. 300/598/2

VERTE!

4. Drewniany szkielet konstrukcyjny budynku. Widoczne
zniszczenia wnętrza, neg. 300/599/2

5. i.w., neg. 300/599/1

Wkładkę założył: dr Stanisław Januszewski 15 październik 1994 r.

Miejsce przechowywania negatywów: BSIDZT S. Januszewski

